

više truda, da ne izade ovako nepotpuna i — jednostrana.

O uplivu i pripomoći religioznog momenta među vojskom i narodom kod naših neprijatelja u Francuskoj, Belgiji, Engleskoj i Ruskoj — dobri su izvještaji. Za te podatke smo piscu zahvalni, jer bi ih kasnije bilo teško registrirati, a tim bi nam se izgubila slika, kad pojedini potezi ne bi bili vjerni i originalni. Među neutralnim zemljama ni riječju se ne spominje Italija — premda je stvar pisana koncem mjeseca veljače, dakle par mjeseci prije početka rata s Italijom.

Drugi dio nosi naslov: Die Wechselwirkung der verschiedenen Religionen bzw. Kirchen und Konfessionen während des Krieges. Lijepo je istaknuta posebna i ničemu neusporediva moć papinstva, koja se u ovo vrijeme svjetskoga rata pokazala kao sila, što se uzdiže iznad narodnosnih, sićušnih katkada razmirica, a orlovskim dostojanstvom prijateljima i neprijateljima ulijeva poštovanje pred sobom.

Protestantizam i katolicizam u Njemačkoj nijesu ostali bez borbe. Nastojalo se osobito sa izvjesne strane sumnjiviti katoličko svećenstvo, protiv čemu su najposlije morale i same vojničke oblasti dići svoj glas. O grčko-istočnoj konf. siji u Austro-Ugarskoj opet je pisac slabo informiran. Spominje doduše, ja je protiv fanatičnim „popovima“ valjalo postupati onako, kako prijeki sud sud, ali veli da je to bilo u — južnoj Ugarskoj. Spominje i jednu misao, koju je vrijedno istaknuti. Prigovara naime njemačkim panprotestantima, pa s njima isporučuje i iste njemačke pangermane, koji hoće da ovaj rat označe ratom između germanske i slavenske rase. To pisac nije čuo, ali veli, da postoji rat između germanstva i ortodoksnog (šizmatičnog) slavenstva. Zahtijeva, da se strogo razlikuje između katoličkih, zapadnih Slavena i šizmatičnih istočnih i južnih Slavena. K ovim potonjima, ipak nije rad da posve prikloni Bugare, premda su i oni također šizmatični. Koliko se ova misao razlikuje od one prve, koju pisac ne će da pripusti, nije mjesto da se ovdje raspravlja.

Izvještaj o katoličkim misijama, koji bi nas također vrlo zanimao — nije gotovo nikakav. Tek toliko, da znamo — da su preogromnu štetu pretrpjele — da ne kažemo baš, da su uništene. No to se dad' ispričati — jer iz misionijskih područja nije gotovo moguće dobiti nikakvih potanjih vijesti.

I kraj istaknutih manjkavosti ova je knjžica od velike vrijednosti. Ona se sa zanimanjem i korišću daje sada čitati, dok rat još traje, a bit će također od nemale vrijednosti i za pisca povjesti ovog svjetskog rata i njegovih strahota. Posvećena je: den deutschen Feldgeistlichen.

Dr. Andrija Živković.

Donat S. J. Critica (Ed. 1. Oeniponte 1911). Ed. 2. et 3. emenda a 1915

Držim, da potpuno neznanje imade kadšto prenost pred nepotpunim znanjem. Tko se zanima za filozofijske probleme ne samo iz teoretskog interesa, već se njima bavi iz praktičnih motiva (koliko naime o raznim filozofijskim problemima ovisi naš praktički nazor o načinu i vrijednosti života), laća se raznih filozofijskih autora, ne bi li u njima našao potpuno, adekvatno rješenje tih problema. U sukobu oprečnih rješavanja p istat će objektivni s traživalac ne sumnjivo uz onog autora, koji sva protivnička mnijenja uspješno obara, a svoje stanovište solidnom argumentacijom obrazlaže. Glavni dakle uvjet, da neko filozofijsko djelo poluč svoj cilj jest upravo to, da autor iscrpi svu dokaznu silu, na kojoj se njegovo stanovište osniva protiv svim protivničkim nazorima. Njegova će pozicija biti oslabljena u onoj mjeri, u kojoj slabo poznaaje svoje protivnike i slabo izlaže svoju nauku. Ako je ta nauka sama po sebi toliko snažna, da je kadra održati se prema svim ostalim filozofijskim školama, a dotični autor nije toj nauci dorastao, tad će čitalac dobiti o toj nauci nepotpuno znanje i tako je ne će moći potpuno usvojiti. Posljedica toga će biti, da će čitalac u nemirnom istraživanju segnuti za drugim autorima, i možda sretnim slučajem kod drugog kojeg autora prave ove nauke naći na potpuno znanje, koje će ga

konačno udovoljiti, ili je lako moguće, da se zaustavi kod koje krive nauke, prema kojoj će onda i svoj život udešavati. Do tog negativnog rezultata dovelo je dakle ono nepotpuno znanje, što ga pruža dotično filozofijsko djelo. Čitalac naime drži, da je pročitavši to djelo upoznao i onu filozofijsku nauku, koja se izdaje za jedino pravu, pak je poradi slabosti ovog djela napustio i samu nauku, te se priklonio kojoj krivoj nauci. Bolje bi bilo, da nije tog djela nikako upoznao, jer ili bi kojim prilikom naišao na autora s potpunom spremom, ili barem ne bi na temelju ovog nedotjeranog djela stvorio sud o vrijednosti same nauke.

Da budem konkretniji. Pretpostavivši, da se jedino u skolastičkoj nauci nalazi pravo i potpuno rješenje svih filozofijskih problema, nužno je da svaki skolastički autor ovu nauku tako zastupa i izlaže, te će svaki čitalac biti o njoj potpuno upućen. Štavištam, filozofijski sistemi imaju toliko vrijednosti, koliko je njihov začetnik stvaralačkog svojeg dara u njih uložio; ali skolastička filozofija postoji kao jedna gotova cjelina, koju pojedini skolastički autori moraju udešavati prema duhu vremena i prema izvjesnim rezultatima umnog istraživanja. Prema tome se zahtijeva, da nam svaki skolastički autor iznese u svom djelu čitavu, potpunu skolastičku nauku — i to ne samo ekstenzivno, već u prvom redu treba da tu nauku prema svim modernim strujama stringentno obrazloži. Da prijedjem na Donata. Uzani okvir Donatove „Kritike“ ne dopušta potpunog pregleda svih modernih filozofijskih teorija, ali se ipak vidi nastojanje istaknuti barem glavni princip ovih teorija. I ova je dakle „Kritika“ kompendiozna, ali držim, da nije precizna, kao što bi mogla i morala biti. Prije svega da mi tko ne spotakne svrhu piščevu (u koliko bi ovo djelo imalo poslužiti kao udžbenik), napominjem, da podudarajući se s piščevom nakanom još više očekujem jasnoće i preciznosti kod filozofskog djela sa didaktičkom svrhom, nego tamo, gdje te svrhe nema. Donat je doduše posve jasan, i koliko je previše jasan, baš toliko je manje precizan i stringentan, tako te nijedan početnik u proučavanju skolastičke noetike ne će

odloživši ovu knjigu moći ustvrditi, da je upoznao svu silu moderne skolastičke nauke o ljudskoj spoznaji.

Ono, što su Geysler (najmoderniji skolastik), pa osobito Mercier, Monaco, Willems i drugi iznijeli u klasičnom obliku, dade se bez osobitih poteškoća prirediti za školsku porabu, čemu je Donatova „Kritika“ namijenjena. Prije svega dolazi u obzir sustavna rasporedba gradje. Mercier u svojoj „Kriteriologiji“ raspoređuje svu gradju prema jednom principu: objektivna i realna vrijednost spoznaje. Na slični način ispituje Monaco vrijednost pojmova i vrijednost sudova (obratno nego Mercier). Ovo sistematsko oblikovanje pokazalo se nužno na osnovu same stvari i iz poljem čkih obzira. Noetika (ili Kritika) ispituje uopće vrijednost ljudske spoznaje; a jer se spoznaja kreće u idealnom i realnom svijetu, posve je prirodno, da se noetičko istraživanje osloni na dvostruko ovo pitanje: imaju li naši sudovi objektivnu vrijednost (t. j. jesu li objektivno istiniti) i da li imaju naši pojmovi realne vrijednosti? Ova dva pitanja pogadaju glavna dva pravca, koji se provlače kroz svu povjesnicu filozofije, a opažaju se najvlastito u modernoj filozofiji: subjektivizam (antropologizam) i idealizam. Neotkloniva je dakle potreba, da skolastička noetika svu svoju gradju jedinstveno izloži po navedenoj sintezi. I Donatova „Kritika“ nije bez metodičkog principa; ona iznosi mnoštvo članaka prema trostrukom pitanju: o sposobnosti istinitog spoznanja, o pojmu istine i o izvorima istine. Ali unutar ovog okvira ne nalazim pravog reda, po kojemu bi jasno izbijale osnovne opreke: subjektivizam — objektivizam, idealizam — realizam. „Caput I.“ govori o skepticizmu, te mu je zadaća da dokaže opravdanost logičke sjegurnosti ispred noetičkih istraživanja. Ovoj je zadaći ovdje udovoljeno. „Caput II.“ bavi se istraživanjem istine. Kad je autor iznio skolastički nazor o naravi logičke istine, prelazi u „članku II.“ (1. izd. str. 44.) na protivničke nazore. Umah u početku dobro zove skolastičku nauku objektivizam, dočim protivničku nauku zove raznim imenima: idealizam, subjektivizam, autonomizam, psihologizam i fenomenalizam. Sve to se jednim imenom zove zbrka. Objekti-

vizmu je oprečan zapravo samo subjektivizam ili psihologizam ili antropologizam. Kad se pita, da li naši sudovi imaju vrijednost samo za misaoni subjekat (t. j. za čovjeka prema psihičkim njegovim zakonima) ili je istinitost naših sudova objektivna, t. j. u predmetu mišljenja osnovana, onda se može odgovoriti samo u smislu subjektivističkom ili u smislu objektivističkom. O svezi sudova s transubjektivnim (realnim) predmetima se ovdje ne pita; to je posve drugo pitanje od onog prvog o apsolutnoj (objektivnoj) odnosno relativnoj (subjektivnoj) vrijednosti istinite spoznaje. Zato se pitanje skolastičkog objektivizma ne smije konfundirati s pitanjem o svezi mišljenja s realnim svijetom. U ovom potonjem pitanju razilaze se realizam skolastičke nauke i idealizam (Kantov fenomenalizam). Ako je dakle govor o tome, da li se istina osniva na misaonom objektu ili na psihičkoj organizaciji mišljačevoj, onda se nipošto ne smije s ovim pitanjem splesti pitanje o svezi misaonih objekata s realnim svijetom. Drugim riječima „Caput II.“ smije govoriti samo o subjektivizmu, a ne o idealizmu. U glavnim dakle problemima vodi ovaj „caput“ do nejasnoće i disorijentacije. Zato je autor u novom izdanju premjestio članak o idealizmu u Pogl. I. (str. 40.); ali i ovamo ne spada, jer se i u tom poglavlju ne radi o realnoj vrijednosti spoznaje. Subjektivizam pako uklopljen je u novom izdanju među razne druge krive nauke (Cap. IV. str. 157.), tako da i tu opet nema nikakvog jedinstva. — Skolastički objektivizam obrazlaže autor u Pogl. II., time što pokazuje, da se kriterij istine (motiv sigurnosti) nalazi u objektivnoj očevidnosti. Ovom je tezom skolastička nauka dobro zastupana; ali ova nas teza također utvrđuje u tom, da na ovo poglavlje ne spada pitanje o realnoj vrijednosti naše spoznaje, pa prema tome nikako ne spada idealistički nazor u traktat, koji radi o kriteriju istine, a svakako spadaju u taj traktat subjektivistički nazori. Subjektivizam se dakle ne bi smio premjestiti u Cap. IV., gdje nije govor o kriteriju istine. — „Caput IV.“ izlaže napose razumnu spoznaju, i tu se opet vra-

ćaju pitanja o objektivnoj i realnoj vrijednosti spoznaje. Traktat „de universalibus“ obuhvata pitanje o objektivnoj vrijednosti pojmova i pitanje o realnoj vrijednosti. Prvo je pitanje već riješeno proti skepticizmu (u I. poglavlju) i proti subjektivizmu; a drugo pitanje treba rješavati u svezi s idealizmom. Sada je situacija jasna i samo treba protivnike pobiti, a skolastičku nauku potpuno dokazati.

Što se dokazivanja tiče, ne mogu da ne prigovorim Donatovoj „Kritici“. Čemu proti glavnim protivnicima isticati krupnim slovima u tezi, da im se njihova zabluda uopće ne da dokazati?! Ako se objektivna vrijednost pojmova i ne da silogistički dokazati (jer silogizam već pretpostavlja objektivnu vrijednost pojmova), ali se ipak može i mora protivnika oboriti analizujući usebno naše opažanje. Ako na taj način postane objektivna vrijednost pojmova „posve evidentna“ (kao što autor kaže u Pogl. I. teza 7.), onda nema protivnika, koji bi mogao „ozbiljno dvojiti“ o toj vrijednosti. Isto tako je i proti idealizmu moguće dokazati realnu vrijednost spoznaje analizujući osjetilno naše opažanje i svezu pojmova s osjetilno-predodžbenim sadržajima. Nadalje, kad autor à outrance istiche (kod idealizma i pozitivizma), da protivnici sami sebi protuslove i da su im nauke apsurdne, onda bi dobro bilo, da se to s malo više dokaznog aparata i potkrijepi. Kad se kaže, da je subjektivistički nazor protivan naravi naše spoznaje, onda je opet ova tvrdnja ispravna, ali samo uz pretpostavku, da naša spoznaja imade objektivnu vrijednost, što je upravo prijeporno u sporu sa subjektivizmom. Umetke o bezbožnosti („impietas“) subjektivističke nauke može protivnik u filozofijskom raspravljanju smatrati kao nakit autorovog ukusa. Zato se u novom izdanju poljepsano kaže, da subjektivizam „potkapa temelje religiji i moralu“. Ali u noetičkom dokazivanju mjerodavno je samo spoznajno stanovište, a ono će samo već odlučiti o praktičkim posljedicama. Pa to upravo i jest glavni razlog, što bih u Donatovoj „Kritici“ želio jačih ili barem potpunije izvedenih dokaza. Glavna je pogreška u novom izdanju,

kaošto i u prvom, što se posvuda konfundira pojam objektivnosti i pojam realnosti. Pa s toga ja ne bih mogao garantirati, da će ovo djelo donijeti učeniku potpunog znanja o pravoj, skolastičkoj nauci. Prema tome (da budem dosljedan svom principu, što sam ga u početku istaknuo)

bolje bi bilo, da ga učenik i ne upozna, odnosno bolje bi bilo, da upozna i da se posluži kojim potpunijim i savršenijim djelom. Noetika je temelj čitave filozofije, pa je u redu i posve opravdano, da u skolastičkoj literaturi tražimo ono, što je najbolje.

Dr. S. Zimmermann.

Pregled časopisâ.

Hrvatska straža za kršćansku prosvjetu. Časopis namijenjen filozofiji i drugim znanostima. Glasilo „Leonova društva“ u Senju. Urednik: Dr. Ante Alfirević. — Dr. Alfirević: Rat. — P. B.: Zavrjera protuerkvene bogoslovije i slobodoumne filozofije. — Dr. Ante Mahnić: Problem tjepote. — Dr. A. Alfirević: Hrvatska moderna: Hrčić i K-ste ić. — M. Filipović: Životni principi i autogeneza. — Dr. Aleš Ušeničnik: Slovensko pismo. — Fra Ign. Radić: Da ne sustanemo na putu. — Fiat lux! Nesavremeni „Savremenik“. — Kad je nastao crkveni ustav ili zabluda dra Preloga.

Kršćanska škola. Pedagoški i didaktični list. Glasilo hrvatskog katoličkog katehetskog društva. XIX. godište broj 7. 8. — K —: Katehetima na početku školske godine. Jedno razmatranje. — Dr. Bohačevski: Crkvena povjest u srednjim školama. IV. „Povjest crkve Kristove“ prof. Lasmana. 3. Srpska i bugarka crkvena povijest. — Josip Marić: Poganski i kršćanski moral u svijetlu kulturne povijesti. 1. Poganska obitelj i kršćanska obitelj. — R. Strohal: Naučanje historije brv. književnosti u našim srednjim

školama. — Dr. Franjo Lasman: Slike u knjizi dr. Frana Barca: Liturgika. — Književni pregled. — Vjesnik.

Sv. Cecilija. Smotra za crkvenu glazbu. Glasilo „Cecilijinog društva“ u Zagrebu. G d. IX. Sv. VI. Urednik lista: Janko Barlè. — Dr. Josip Mantuani: Hrvatska crkvena pjesmarica iz god. 1635. — Fran Ferjančić: Tradicijonalna psalmodija. — Zlatko Špoljar: Tekst i melodija. — Vinko Žganec: Bilanca našeg rada iz ovogodišnjih dopisa. — Dopisi. Glazbena literatura. — Razne vijesti. — Iz hrvatske glazbene prošlosti.

Vrhbosna. Katoličkoj prosvjeti. Izdaje kaptol vrhbosanski. Uređuje: Dr. Antun Buljan. — Godina XXIX. Br. 16—20. — Jakob Balmes: Pisma jednome sumnjaču. * *: Povjesne crtice o kršćanskom demokratskom pokretu. — Dr. Ivan Šarić: Benedikt XV. O prvoj godišnjici njegova pontifikata. — Pavao Butorac: Katolička crkva i moderno društvo. — Vladimir Bakotić: O podjeljivanju sv. Sakramenata teško bolesnim. — Marko Vežić: Ateistička država. — F. S. Petrov: Zdravo Marijo.